

БЪЛГАРО-КИТАЙСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ: СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Ангел Орбецов

Министерство на външните работи на Р България

BULGARIA-CHINA RELATIONS: CURRENT STATUS AND PROSPECTS

Angel Orbetsov

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria

Abstract: China is a key partner for Bulgaria in the Asia-Pacific region and beyond, which is the result of well-entrenched traditions and recently-attained dynamics in the whole spectrum of bilateral relations ranging from politics and economy to culture, education and tourism. The country's gigantic potential and its major role in international affairs, combined with its specific political system and cultural identity, requires a calibrated, in-depth approach in elaborating and implementing a strategic outlook on bilateral relations, while taking stock of the experience acquired so far. The strategy should take into consideration the needs and views of all stakeholders in the process of co-operation with China, e.g. central and local authorities, business and academic entities, social organizations and associations. On the other hand, it has to take into consideration the swift rise of China and its dynamic relationship with the rest of the world as well as feed into EU concepts and policies vis-à-vis China.

Keywords: Bulgaria; China; European Union; relations; strategy; co-operation; "17+1" Initiative

Постъпателното възходящо развитие на българо-китайските отношения на настоящия етап се обуславя от добрите традиции и позитивното възприятие на всяка от двете страни в политическите кръгове и сред обществеността на другата страна. Държавниците в двете столици се ръководят от прагматичното разбиране, че разширяването на взаимно-изгодното сътрудничество, базирано на добронамереност и уважение, не трябва да бъде спъвано от различията в политическите системи и от идеологически предубеждения. Излъчваните положителни послания – откри-

тост, взаимно доверие и изпълнение на поетите ангажименти – залагат възможност за разширяване и задълбочаване на двустранните връзки.

България е втората страна, признала КНР (3 октомври 1949 г.), и независимо от сътресенията по време на китайската Културна революция неизменно се придържа към принципа за „един Китай“, който е от ключово значение за връзките на Пекин с останалия свят. Понастоящем Китай заема приоритетно място в нашата външна политика в Азиатско-тихоокеанския регион, подплатено от международното влияние на страната в качеството ѝ на постоянен член на Съвета за сигурност на ООН, нейните икономически успехи и инвестиционни възможности и огромния потенциал на китайския пазар. Сътрудничеството с Китай се ползва с широка подкрепа в целия спектър на политическата палитра у нас, а Групата за приятелство с Китай е сред най-многобройните в Народното събрание. Българската страна подкрепя китайската стратегия на реформи и отваряне към света и отчита постиженията на Китай в социално-икономическото развитие, довело до изваждането на огромни маси хора от състояние на бедност.

От своя страна, китайските ръководители нееднократно декларират зачитане на осъществяваните у нас политически, икономически и социални реформи и уважение на нашите външнополитически приоритети, като дават висока оценка на ролята на България като стабилизиращ фактор в Югоизточна Европа, включително за интеграцията на Западните Балкани в Европейския съюз. Това става на фона на принципно резервираното отношение на Китай към НАТО и разширяването на нейните отговорности.

През последните десетина години двустранните отношения придобиха нова динамика, породена от два основни фактора. От една страна, с израстването си като втора световна икономика и технологичен лидер в редица области Китай засили кардинално своята активност на международната арена. Ръководен от концепцията за „китайската мечта“ и „великото възраждане на китайската нация“, Пекин разшири неимоверно своите външноикономически връзки, превръщайки се в ключов компонент от веригите за доставки, значим износител на капитали и обещаващ инвеститор, при това не само в развиващите се страни, но и в Европа. Убедително олицетворение на новаторската визия на Китай стана лансираната през 2013 – 2014 г. инициатива „Един пояс, един път“ (ЕПЕП), призвана да укрепи свързаността на Китай с останалия свят.

От друга страна, България се включи пълноценно в конструирането и провеждането на политиките на Европейския съюз, в т.ч. за задълбочаване на отношенията му с Китай, издигнати на ниво „всеобхватно стратегическо партньорство“. Основополагащият документ *Стратегически*

дневен ред за сътрудничество ЕС – Китай 2020 бе разработен и приет през 2013 г. с наше активно участие; същото може да се каже и за одобрената през 2018 г. Концепция на ЕС за свързаност с Азия, разглеждана най-вече като европейския отговор на ЕПЕП. В рамките на Европейския съюз България се позиционира в по-дружелюбно настроеното към Китай крило, демонстрирано по време на първото българско ротационно председателство на Съвета на ЕС през 2018 г., макар че е солидарна с критичния поглед на Съюза към отделни аспекти на външната и вътрешната политика на Китай, в т.ч. състоянието на правата на човека.

България гледа на ЕПЕП до голяма степен през призмата на друга емблематична китайска инициатива, касаеща региона на Централна и Източна Европа – „17+1“, на чийто най-висш форум, Срещата на правителствените ръководители, станахме домакин в началото на юли 2018 г. след току-що приключилото ни председателство на Съвета на ЕС. В българския прочит на ЕПЕП се търси взаимовръзка и синергия със „17+1“, Концепцията на ЕС за свързаност с Азия, Трансевропейската транспортна мрежа TEN-T и Платформата за свързаност ЕС-Китай въз основа на принципите на откритост, прозрачност, равнопоставеност и устойчивост. Именно в рамките на „17+1“ през 2015 г. подписахме с Китай двустранен *Меморандум за сътрудничество по ЕПЕП*. Документът дава широки перспективи, които обаче към момента остават неизползвани: все още не е създадена работна група за реализиране на проекти, а на двата организирани в Пекин високопоставени форума на ЕПЕП през 2017 и 2019 г. бяхме представени от посланика ни в Китай. Възможни модели за сътрудничество в рамките на ЕПЕП са публично-частното партньорство, създаването на съвместни компании, концесиите, придобиването на дялове, договарянето и реализирането на проекти между частни компании и др.

Политическият диалог с Китай на високо и най-високо равнище отбелязва прогресивна градация, илюстрирана в приеманите съвместни декларации, в които са залегнали принципите и характеристиките на двустранните отношения. През 2006 г. е заложена формулировката „всестранно сътрудничество и партньорство“, към която през 2014 г. е добавено определението „приятелско“. По време на държавното посещение на президента Румен Радев в Китай през юли 2019 г., съчетано и с участие в „Летния Давос“ в гр. Далиен, отношенията са издигнати на ниво „стратегическо партньорство“.

Двустранните връзки получиха силен импулс с развитието на Инициативата „16+1“, която на последната среща на върха в Дубровник през април 2019 г. се превърна в „17+1“ с приемането на Гърция за пълноправен участник. В рамките на Инициативата практически всяка година се

провеждат срещи между министър-председателите на двете страни, сред които най-значимите досега бяха осъществени при гостуванията на Бойко Борисов в китайския град Суджоу през 2015 г. и на Ли Къцян в София през юли 2018 г.

Поддържа се също интензивен парламентарен обмен на различни равнища, в т.ч. визити на няколко председатели на Народното събрание и зам.-председатели на двата китайски парламентарни органа – Общокитайското събрание на народните представители (ОСНП) и Политическия консултативен съвет на китайския народ (ПКСКН). Като допълнение към парламентарните връзки независимо от разликите в политическите системи могат да се разглеждат междупартийните контакти. В това отношение управляващата в Китай ККП показва прагматичен подход и склонност към установяване и поддържане на диалог не само със сродни партии, но и с по-широка гама от политически сили. Този лост би могъл да се използва по-ефективно за задълбочаване на двустранното сътрудничество.

Видно място в политическия диалог имат посещенията на вице-премиери¹, министри, ръководители на съдебната власт, представители на местни органи на властта и обществени организации. Срещи между министрите на външните работи напоследък се провеждат в кулоарите на международни събития, последните от тях през май 2018 г. на форум на Г – 20 в Аржентина и през декември 2019 г. по време на Срещата на външните министри на форума „Азия-Европа“ (АСЕМ) в Мадрид. Изразено е взаимно желание за осъществяване на официална визита в Китай на вице-премиера и външен министър Екатерина Захариева.

Важен оперативен инструмент за канализиране на диалога са политическите консултации на ниво зам.-министри на външните работи в съответствие с *Протокола за сътрудничество между МВНР* от 1995 г. От няколко години насам обаче се обозначава тенденция на подмяна на този инструмент с консултации по въпроси на Инициативата „17+1“: за последно през юни 2018 г. на посещение у нас беше китайският зам.-министър на външните работи Уан Чао с цел подготовка на Седмата среща на върха в София и гостуването на премиера Ли Къцян. Очакваме китайската страна да предложи период за провеждане на следващия кръг консултации в Пекин, с което да се поднови двустранният формат и да се повиши неговата ефективност.

¹ Последните от тях бяха на Марияна Николова през август 2019 г. в Шанхай за участие в международния търговско-икономически форум „Хунцяо“ и през януари 2020 г. в Пекин за провеждане на сесия на Смесената комисия за икономическо сътрудничество.

В политическия диалог органично се вписва сътрудничеството на Дипломатическия институт към българското МВнР с Китайската дипломатическа академия² и други китайски партньори. ДИ е активен участник и в академичния форум на Инициативата „17+1“ и неведнъж е бил домакин на различни посещения и прояви по нейна линия, в т.ч. конференция в навечерието на Седмата среща.

Превръщането на Китай в незаобиколим фактор в международната политика и издигането му в нашите приоритети изискват разработване и следване на добре осмислена стратегическа визия за развитие на отношенията ни с тази страна. Това става още по-належащо предвид сложните взаимоотношения на Китай с наши съюзници. В този аспект най-голяма тежест имат китайско-американските отношения, където понастоящем се наблюдават елементи на остра конфронтация, допълнително подсилена от пандемията, свързана с COVID-19. Неоднозначно е отношението към Китай в приетия от Европейския съюз през март 2019 г. документ *ЕС – Китай – стратегически поглед*, където Китай е окачествен като „партньор за сътрудничество и преговори, икономически конкурент и системен противник“. За формирането на българска визия е необходим сериозен и отговорен диалог между заинтересованите ведомства, делови, академични и обществени среди с отчитане на натрупания опит, интереси и виждания в различни сфери, синхронизиране на позиции и формулиране на единни послания, отчитащи спецификата на партньора. Не по-малко важно е кадровото и ресурсно подсилване на нашите две дипломатически представителства в Китай – посолството в Пекин и генералното консулство в Шанхай, чийто капацитет е недостатъчен за справяне с нарастващите предизвикателства.

В **икономическата област** е изградена задоволителна договорно-правна база, включваща междуправителствено *Споразумение за икономическо сътрудничество* от 2006 г., *Спогодба за избягване на двойното данъчно облагане* (с Протокол за изменение от 2002 г.) и *Договор за взаимно насърчаване и защита на инвестициите* (с Допълнителен протокол от 2007 г.). В сила са и значителен брой междуведомствени споразумения по линия на икономическите министерства, агенциите за инвестиции и за малки и средни предприятия, търговско-промишлените палати и бизнес-организации, технологичните паркове, както и търговските департаменти на редица китайски провинции.

Китай е най-големият ни азиатски търговски партньор и заема второ място след Турция сред нашите експортни дестинации извън ЕС.

² Популярно название на China Foreign Affairs University, Пекин.

Двустранният стокообмен бележи като цяло тенденция към нарастване. За 2019 г. той възлиза на общо 2.577 млрд. щ.д., от които български износ 912 млн. щ.д. и внос от Китай 1.665 млрд. щ.д. През първата половина на 2020 г. цифрата достигна 1.295.6 млрд. щ.д. (увеличение от 4.3 % спрямо същия период на 2019 г.), от които български износ в размер на 474.0 млн. щ.д. (+14.3 %) и внос от Китай 821.6 млн. щ.д. (-0.8 %). Тези данни показват нагледно дисбаланса в двустранната търговия в полза на Китай, какъвто между впрочем е характерен за почти всички страни членки на ЕС³. По-тревожен е фактът, че българският износ се ограничава с малък асортимент от стоки, в който преобладават продукти с ниска степен на преработка като рафинирана мед, медни сплави и медни руди с дял от над 70 %. Сред малкия дял машиностроителна продукция се нареждат българските машини за леене с противоналягане. Традиционни български продукти като вина и етерични масла са все още слабо представени.

Независимо от огромния потенциал на Китай и неговата засилена международна активност през последните години двустранното инвестиционно сътрудничество остава сравнително слабо развито. Към края на 2019 г. с капиталовложения от около 118 млн. евро Китай е далече от водещите чуждестранни инвеститори в България. Установените на китайска територията български компании са пренебрежимо малко на брой⁴. Българската страна се стреми към привличане на сериозни китайски инвестиции в сектори като машиностроене, автомобилостроене и производство на авточасти, електроника и електротехника, информационни и комуникационни технологии, селско стопанство и хранително-вкусова промишленост. С китайски компании са обсъждани редица проекти в инфраструктурата, енергетиката, здравеопазването и др. Пет инфраструктурни проекта са предложени от българската страна по линия на споменатата по-горе Платформа за свързаност ЕС – Китай⁵.

Редица китайски компании инвестират у нас в сферата на възобновяемите енергийни източници. През 2008 г. китайският холдинг „Инсигма

³ Общият обмен на стоки между ЕС и Китай за 2019 г. възлиза на 560 млрд. евро, от които европейски износ 198 млрд. евро и внос 362 млрд. евро; в обмена на услуги от 76 млрд. евро европейският износ надвишава вноса – 46 срещу 30 млрд. евро.

⁴ Сред тях са инвестиции в козметиката и хранително-вкусовата промишленост в Шанхай, Суджоу и Ханджоу, които понастоящем са изтеглени. Българската фирма „Лодис Инвест“ работи по проекти за изграждане на заводи за производство на кисело мляко в Китай.

⁵ Става въпрос за възстановяване на проектните параметри на жп линията Русе – Варна и за автомагистралите „Хемус“ и „Черно море“, представени през 2018 г. Впоследствие през 2019 г. са предложени още 2 проекта – модернизация на жп линиите София – Перник – Радомир и Карнобат – Синдел.

груп“, в консорциум с италианската компания „Идреко“, реализира проект на стойност 86 млн. евро. за изграждане на сероочистваща инсталация в ТЕЦ „Марица Изток“. Китайската национална ядрена корпорация (CNNC) е сред участниците в обявения търг за реализиране на проекта АЕЦ „Белене“.

В България от 16 – 17 години насам са представени най-мощните китайски телекомуникационни компании „ZTE“ и „Huawei“, които осъществяват перспективно партньорство с българските мобилни оператори по изграждане и обновяване на техните мрежи, а „Huawei“ развива съвместно с „Виваком“ и облачен център за обработка на данни. През 2017 – 18 г. у нас се настаняха други две китайски компании, разработващи съответно дигитални камери, смартфони и планшети и решения за видеонаблюдение и сигурност.

През 2012 г. българската фирма „Литекс Моторс“ в съдружие с частната китайска компания „Great Wall“ откри завод за автомобили край Ловеч. Активност на българския пазар проявяват също китайските компании „JAC Motors“ (за сглобяване на електрически автомобили), „Yutong Bus“ (доставка на дизелови автобуси и електробуси, с желание за изграждане на предприятие за сглобяване) и българо-китайският консорциум „Higer-Aoweī“ (доставка на електробуси и зарядни станции).

Основен двигател на отношенията в стопанската област през последните години станаха форумите на Инициативата „17+1“ (министерски срещи, изложения, панаири и др.), в които на три пъти през 2018 – 19 г. участва министърът на икономиката Емил Караниколов. България по традиция се представя на основните търговски изложения с различна насоченост в китайските градове Гуанджоу, Шанхай, Нинбо, Хъфей и др. Съпътстващото Седмата среща в София двустранно посещение у нас на китайския премиер Ли Къцян бе белязано със сключване на редица споразумения в областта на научно-техническия обмен, мирното използване на атомната енергия, междубанковото сътрудничество, износа на български тютюн, корабостроенето⁶ и др. Министерството на икономиката и Изпълнителната агенция за насърчване на малките и средни предприятия (ИАНМСП) организираха мащабен бизнес форум с участието на над 1000 представители на бизнеса от България, Китай и ЦИЕ. Като конкретен резултат от срещата може да се посочи учредяването през миналата пролет на *Глобалния център за партньорство* на Инициативата със седалище в София. Центърът има за задача да стимулира контактите в икономи-

⁶ Договорено бе построяване в Китай на 6 български кораба на обща стойност над 134 млн. щ.д. с финансово съдействие от китайската Ексимбанк.

ческата и други сфери чрез предоставяне на експертно мнение, анализи и идеи, подкрепящи и задълбочаващи синергията в рамките на „17+1“, координиране и провеждане на изследвания, организиране на научни и експертни форуми, взаимно запознаване с основите на законодателството в Европейския съюз, страните от ЦИЕ и Китай, както и консултантска дейност в подкрепа на конкретни проекти.

По линия на Инициативата България проявява подчертан интерес към сферата на земеделието, обективиран чрез функционирането към МЗХГ в София на *Център за насърчаване на сътрудничеството в областта на селското стопанство*, а в Пловдив – на павилион за електронна търговия със селскостопански продукти. През 2017 г. зам.-министрите на земеделието подписаха в София съвместна декларация за създаване на Демонстрационен парк за сътрудничество, а по време на Седмата среща се състоя официално откриване на паметна плоча на парка. При осъществяването през 2018 г. посещение у нас на китайския министър на земеделието и селските райони Хан Чанфу бяха разисквани възможности за засилване на аграрното сътрудничество. Основен фактор за това е подписването на т. нар. двустранни протоколи и одобряването на съответните сертификати за износ. Към момента България е стартирала 31 такива процедури, от които девет⁷ вече са приключили. Като успешни стъпки в аграрната област могат да бъдат посочени арендоването от китайската държавна компания на земя в Пловдивска област за производство на царевица и люцерна за износ за Китай и започналото изграждане на нов завод за производство на фуражи край Добрич от българо-китайско дружество с вложение от над 6 млн. евро.

Макар че през последните няколко години износет на българска селскостопанска продукция и храни за Китай бележи известен ръст, все още предстои да се възползваме пълноценно от открилите се нови възможности. От важно значение е също стартирането на процедура за включване на продукти, съдържащи роза „Дамасцена“, в съответния разрешителен списък за хранителни продукти в Китай⁸. Добра перспектива на

⁷ Деветте процедури са съответно за царевица, люцерна, рибни продукти, мляко и млечни продукти, фуражи, белен слънчоглед, слънчогледов шрот, мед и за сух зърнен спиртоварен остатък с извлеци. Протоколът за износ на български мед бе подписан по време на визитата у нас на зам.-министъра на Генералната митническа администрация на Китай Ли Гуо в периода 2 – 4 септември 2019 г.

⁸ Към момента се подготвят необходимите документи по двете процедури – за включване като хранителна добавка и като отделен хранителен продукт. Тук не става въпрос за розово масло.

китайския пазар има започналият износ на български вина⁹, както и доставката на минерални и трапезни води.

По-голямо внимание заслужава секторът на транспорта и съобщенията. Има желание за осъвременяване на *Спогодбата за въздушен транспорт*; осъзната е и необходимостта от откриване на пряка въздушна линия между двете страни, която би имала мултиплициращ ефект върху цялостното развитие на двустранните отношения. За съжаление предприятиите досега опити в тази насока са завършвали безрезултатно. През 2018 г. консорциумът между китайската „Hainan Airlines“ и регистрирания в Холандия фонд „Plovdiv Airport Invest“ бе определен за концесионер на летище Пловдив, но китайският партньор се отказа от подписване на сделката. По-успешно биха могли да се развият възможностите на железопътния и морския транспорт с акцент върху мултимодалните превози. В телекомуникациите на дневен ред излиза изграждането на 5G мрежите – въпрос, по който през юни т.г. бяха приети заключения на Съвета на министрите на ЕС. Независимо от създаденото напрежение около „Huawei“ изпълнението на 5G проекти трудно би могло да се реализира без използването на компоненти от водещите в света китайски компании.

Сътрудничеството във финансовата област се развива изключително по линия на Българската банка за развитие (ББР), която има няколко подписани споразумения с китайски партньори – Китайската банка за развитие (КБР), Ексимбанк и Китайската индустриално-търговска банка (ICBC)¹⁰. През юли 2018 г. ББР стана домакин и ротационен президент на проведената в София първа международна среща на Междубанковата асоциация на Китай и страните от Централна и Източна Европа. По време на срещата бяха подписани Споразумение за изграждане на капацитет и Програма за действие 2018 – 2020 на Междубанковата асоциация.

От 1985 г. функционира Смесена българо-китайска комисия за икономическо сътрудничество (СКИС), чието председателство от българска страна през 2017 г. бе издигнато на равнище министър на икономиката, а от китайска страна остава на ниво зам.-министър на търговията. На последната сесия на СКИС, състояла се в Пекин през януари 2020 г., бяха обсъдени важни въпроси от дневния ред на двустранните отношения в областта на инвестициите, търговията, инфраструктурата и транспорта,

⁹ Китай е най-големият пазар в света на алкохолни напитки, с тенденция да се превърне и в най-големия консуматор на вина.

¹⁰ С КБР са подписани Междубанков заем в размер на 80 млн. евро и Финансово споразумение за сътрудничество по инициативата ЕПЕП за 1.5 млрд. евро (последното на Седмата среща на „17+1“ в София); с Ексимбанк – Финансово споразумение за 50 млн. евро; с ICBC – Договор за заем от 20 млн. евро.

земеделието, туризма, информационните технологии. Проведен бе и обичайният за сесиите двустранен бизнес форум с участието на 20 български и над 80 китайски компании. На вниманието на китайската страна бе представен списък от транспортни, инфраструктурни и логистични проекти¹¹ и бе договорено създаването на постоянно действаща работна група в областта на инвестиционните проекти.

От решаващо значение за България в икономическата област би било разширяването и разнообразяването на българския износ на фона на нарасналия двустранен стокообмен. Изключително висока стойност би имало осъществяването на емблематичен китайски проект в България – било то в инфраструктурната, енергийната или друга област с висока видимост, който да проправи пътя към повече китайски инвестиции. Все още очаква реализация идеята за изграждане у нас на българо-китайска индустриална зона. Много полезно би било разкриването на клон на китайска банка с цел подпомагане на китайските инвестиции.

Сътрудничеството в областта на **културата**, което стъпва на базата на двустранна спогодба от 1987 г., конкретизирана с тригодишни програми, е незаменим фактор за взаимното опознаване и сближаване на двата народа. В момента се подготвя новата такава програма, както и меморандум за сътрудничество между националните музеи на двете страни. Плодотворни са контактите между творческите съюзи – писатели, художници, музиканти; връзките между средствата за масова информация; особено радушно се посрещат гостуванията на сценични спектакли, организирането на седмици на киното. Сред знаменателните събития в културната област могат да се посочат откриването на бюст-паметник на Христо Ботев в пекинския парк „Чаоян“, изработен от видния китайски скулптор проф. Юен Сикун (2006 г.), плодотворното партньорство между детските радиохорове, гостуванията у нас на китайския изследовател Кун Сянлин, пряк потомък на великия древен мъдрец Конфуций (2010 г.) и на именилия китайски писател и нобелов лауреат Мо Йен (2014 г.), тържественото представяне на българския превод на книгата на китайския президент Си Дзинпин „Китайската мечта“ (2015 г.). От огромно значение за жизнеността на българо-китайските връзки е поддържането на офис в София на

¹¹ Предложените на китайската страна проекти са: изграждане на тунел под вр. Шипка; рехабилитация на жп линията Русе – Варна; модернизация на жп линията София – Перник – Радомир; автомагистрала „Черно море“ между Варна и Бургас; автомагистрала Русе – Велико Търново; изграждане на международен пристанищен терминал във Варна; изграждане на завод за производство на батерии за електрически автомобили; развитие и изграждане на български индустриален парк; изграждане на логистичен център за електронна търговия.

китайската информационна агенция „Синхуа“, която неуморно отразява основните двустранни прояви и прави българските традиции (празника на розата, Трифон Зарезан, кукерските и нестинарските танци и др.) достояние на широката китайска публика. Аналогична роля по отношение на Китай играе седмичното издание „Китай днес“, което популяризира китайската тема пред българския читател. При посещението си у нас през 2018 г. китайският премиер Ли Къцян остана във възторг от изложението на тракийски златни произведения в Националния исторически музей и пое благородната инициатива да стане посланик на българската култура в Китай.

През 2015 г. София стана домакин на среща на министрите на културата на Инициативата „16+1“, в рамките на която бе подписано двустранно споразумение, предвиждащо откриване на културни центрове в двете столици. Китайският културен център в София заработи на пълни обороти в края на 2017 г.; с нетърпение се очаква и реципрочната стъпка – да види бял свят планираният български културен център в Пекин.

В областта на **образованието** също се сключват тригодишни споразумения за сътрудничество, като действащото за периода 2020 – 2023 г. бе подписано в Пекин през юни т.г. Предвидената квота от 27 студенти за обучение във всяка от страните през последните години се оказва недостатъчна да удовлетвори силния интерес на българските студенти към Китай, поради което бе разширена с отпускането на 30 допълнителни стипендии по линия на Инициативата „17+1“.

Впечатляващ успех отбелязва изучаването на китайски език у нас и на български език в Китай. Множат се българските университети и училища, в които се преподава китайски език, в много от тях с помощта на китайски лектори и преподаватели. Сред тях се нареждат Софийският, Великотърновският, Пловдивският и Югозападният университет, 18 СОУ и 138 СУЗИЕ – София, СОУ „Васил Левски“ – Русе и други средни училища – общо 20, където китайски език се усвоява от близо 2000 деца. За обогатяването на познанията на българската студентска общност по китайски език и литература важен принос имат функциониращите институти „Конфуций“ към СУ (първи на Балканите) и ВТУ, които разширяват своята дейност. Нараства и интересът към българския език в Китай, където към утвърденото средище за неговото изучаване, Пекинския университет за чужди езици, през последните 5 години бяха прибавени Хъбейският университет за чужди езици, Пекинският университет за чуждестранни изследвания и Тиендзинският университет за чужди езици.

Между двете страни набира сила академичният и университетски обмен. Софийският университет „Св. Климент Охридски“ бе избран за

първи домакин на сдружението на университетите по линия на Инициативата „17+1“. Университетът осъществява иновативен проект за сътрудничество с редица партньори, вкл. китайски, по програмата „Erasmus +“.

Ползотворно **научно-технологично** сътрудничеството се развива по линия на редица институти към БАН, които работят по проекти с техни китайски партньори. Основен инструмент в тази област са провежданите веднъж на всеки две години сесии на Смесената комисия. Последната от тях към момента се състоя през април 2018 г. паралелно с двустранен форум за развитие на селското стопанство, в рамките на който бе сключен Меморандум за сътрудничество между Българската селскостопанска академия – София и Шанхайския университет „Дзяотун“. По време на Седмата среща на върха Китай – ЦИЕ в София бе подновено междуправителственото Споразумение за сътрудничество в сферата на науката и технологиите.

В процес на договаряне по инициатива на президента Радев е създаването в София на Съвместен българо-китайски център за иновации – едно полезно и навременно начинание с оглед огромния напредък на Китай в дигитализацията, роботизацията, изкуствения интелект и много други сфери, както и успехите на България в области като IT сектора и аутсорсинга на услуги. Перспективни области на взаимодействие са също космическите изследвания, нанотехнологиите, ядрените проучвания за мирни цели и редица други.

Положени са добри основи за сътрудничество в **здравната и медицинската област**, започнало в рамките на Смесената комисия по науката и технологиите, където от българска страна бе проявен силен интерес към китайската традиционна медицина. Отбелязан е ръст на преките контакти между болнични заведения; традиционно активни са връзките между БЧК и Китайския червен кръст. През ноември 2019 г. София стана домакин на Четвъртата среща на министрите на здравеопазването на страните от Инициативата „17+1“. Зародилата се в китайския град Ухан пандемия, свързана с **COVID-19**, предизвика хуманитарно взаимодействие на международната общност с Китай. Българо-китайското приятелство намери израз в доставки на така необходимите предпазни средства за борба с вируса с ценното съдействие на посолствата на двете страни в София и Пекин. Отначало български организации осигуриха известно количество предпазни облекла и консумативи за Китай, а впоследствие китайската страна започна да изпраща дарения от медицински продукти в България¹², които продължават и досега. Овладеяването на епидемията

¹² Със съдействието на МВНР чрез посолството ни в Пекин бяха изпратени дарения от Китай, включващи реактиви за тестове, ръкавици, защитни облекла, очила,

от китайските здравни органи дава добър пример за следване в засегнатите страни, вкл. България. Също толкова ползотворна е и готовността на китайската страна да съдейства на своите партньори с обмяна на добри практики и споделяне на научни открития, от която бихме могли да се възползваме.

Спортните постижения на двете страни ги правят естествени партньори; сътрудничеството в **спортната област** също има добри традиции с обмен на треньори и състезатели. Добри практики на съвместна подготовка на спортисти бяха установени в навечерието на Летните олимпийски игри в Пекин през 2008 г. Те могат да се използват и при подготовката за българско участие в предстоящите през 2022 г. в Китай Зимни олимпийски игри, като в това число бъде оползотворен потенциалът на нашите високопланински спортни и ски бази.

От 2007 г. България се ползва със статут на одобрена **туристическа** дестинация съгласно сключения Меморандум за разбирателство ЕС – Китай. Привличането на туристи все повече се превръща в приоритет в нашата политика по отношение на Китай, материализиран с откриването на български туристически центрове в Шанхай и Пекин. Броят на посещаващите България китайски граждани непрекъснато нараства и вече надхвърля 30 хил. души годишно¹³, но представлява нищожен дял от пътуващите в чужбина над 100 млн. китайски туристи. С цел улесняване на туристическите посещения през 2019 г. стартира работата на т. нар. изнесени визови центрове в 15 китайски града – максималния разрешен брой съгласно споразумението ЕС – Китай. Увеличение отбелязаха и издадените визи на китайски граждани в двете ни дипломатически представителства – посолството в Пекин и генералното консулство в Шанхай. Регламентирана бе също възможността китайски граждани да пътуват за България с валидни шенгенски визи и визи за Хърватия, Румъния и Кипър.

От своя страна, Китай също въведе облекчения за български граждани в добавка към съществуващия от 2005 г. реципрочен безвизов режим за пребиваване на териториите на Специалните административни райони

шлемове, термометри, както и близо 300 хил. броя различни видове маски, като дарители са китайски институции, местни правителства и организации, както и частни лица – китайци и българи, живеещи в Китай. Отделни дарения постъпиха от китайски градове и провинции за българските им партньори. Вследствие на телефонен разговор между премиерите на България и Китай беше договорено и доставено дарение за България в обем от 50 куб. м – 10 хил. теста за корона-вирус, 20 хил. маски N-95, 50 хил. хирургически маски, както и по 10 хил. защитни облекла, очила, ръкавици и калцуни.

¹³ Пандемията с коронавируса налага силно негативен отпечатък върху туристическите пътувания, поради което се очаква за 2020 г. да бъде отчетен значителен спад.

Хонконг и Макао (до 90 дни в рамките на 6 месеца). От 2018 г. за български граждани е в сила безвизово транзитно преминаване и престой на територията на 13 китайски града за период до 6 денонощия.

За да получи по-нататъшно развитие като перспективна област, туристическото сътрудничество се нуждае от адекватна и придружена от информация на китайски език единна реклама на България в съвременните китайски платформи като културно-историческа, развлекателна, кулинарна и образователна дестинация. Силен импулс на туристическото дело би придало и откриването на пряка въздушна линия, за което стана дума по-горе.

Богат опит е натрупан в развитието на отношенията между **местните власти** на двете страни. Редица български и китайски градове и провинции имат договори за сътрудничество и побратимяване с техни китайски партньори. Затова не е изненадващо, че България се утвърди като един от двигателите на сътрудничеството в тази област по линия на Инициативата „17+1“, вкл. чрез домакинството на срещи на областните управители в Пловдив през 2017 г. и на местните власти в София през 2018 г. Договорите между местните власти дават широко поле за включване на по-широки слоеве от населението в двустранното сътрудничество в търговската, туристическата, културната, спортната и други области, избягвайки претовареността и бюрократизма на централните ведомства. Практиката показва, че в областите и градовете в двете страни това сътрудничество се приема изключително радушно и стимулира неимоверно контактите между хората.

Нарасналата осведоменост на българската общественост относно бурното социално-икономическо и научно-технологично развитие на Китай и неговия бързо разширяващ се потенциал правят страната атрактивен партньор за българския бизнес, наука и култура. Съвсем закономерно се увеличава броят и значимостта на центровете, сдруженията и асоциациите у нас, поставящи си за цел развитие на взаимноизгодно и перспективно сътрудничество с тази велика страна. **Неправителственият сектор** е неизчерпаем резервоар на идеи и инициативи за обогатяване на двустранните връзки и може да бъде привлечен много по-ефективно във формирането на българската стратегия към Китай.

В **заключение**, Китай се явява приоритетен партньор за нашата страна в Азиатско-тихоокеанския регион и в по-широк план на базата на утвърдените традиции и придобитата нова динамика в двустранните отношения. Гигантският потенциал на страната и ключовата ѝ роля в международната политика в съчетание със специфичната политическа система и културни особености изискват задълбочен, внимателен и отчи-

тащ в максимална степен придобития опит подход при формулирането и прилагането на стратегия за развитие на двустранните отношения. Стратегията трябва да отчита потребностите и вижданията на всички участници в процеса на сътрудничеството с Китай – централни ведомства, местни власти, делови и академични среди, обществени организации и сдружения. От друга страна, тя следва да се съобразява с динамичното развитие на Китай и отношенията му с останалия свят, както и да формира достоен принос в разработване на политиките и концепциите на Европейския съюз по отношение на Китай.

Библиография

Справки от Министерството на външните работи, Дирекция „ААО“ и Министерството на икономиката, Дирекция „ВИС“ [Spravki ot Ministerstvoto na vanshните работи, Direktsiya “ААО” i Ministerstvoto na ikonomikata, Direktsiya “VIS”]

Монографии:

Радев 2017: Радев, Тодор. „Един пояс, един път“: китайската перспектива. София, 2017. 175 с. [Radev 2017: Radev, Todor. “Edin poayas, edin pat”: kitayskata perspectiva. Sofiya, 2017. 175 s.]

Си 2015: Си, Дзинпин. Китайската мечта за велико национално възвръщане (Избрани откъси от речи и изказвания), София, 2015. 198 с. [Xi 2015: Xi, Jinping. Kitayskata mechta za veliko natsionalno vazrazhdane (Izbrani otkasi ot rechi i izkazvaniya), Sofiya, 2015. 198 s.]

Тиен 2015: Тиен, Мариана Малинова. Българо-китайски отношения в съвременния период. София, 2015. [Tian 2015: Tian, Mariana Malinova. Balgardo-kitayski otnosheniya v savremenniya period. Sofiya, 2015.]

Сборници и периодични издания:

Глобален център за партньорство Китай-ЦИЕ. Интервю на Красимира Иванова с доц. д-р Мариана Тиен. Във в-к „Китай днес“, бр. 32, 7–13 август 2020, с. 6. [Globalen tsentar za partnyorstvo Kitay-TsIE. Intervyu na Krasimira Ivanova s dots. d-r Mariana Tian. Vav v-k “Kitay dnes”, br. 32, 7–13 avgust 2020, s. 6.]

Китай-САЩ: най-важно е взаимното уважение. Ексклузивното интервю на външния министър Уан И пред агенция „Синхуа“. Във в-к „Китай днес“, бр. 33, 14–20 август 2020 г., с. 4–5. [Kitay-SASht: nay-vazhno e vzaimното uvazhenie. Ekskluzivното intervyyu na vanshniya ministar Wang Yi pred agentsiya “Xinhua”. Vav v-k “Kitay dnes”, br. 33, 14–20 avgust 2020 g., s. 4–5.]

Реч на посланика на Китай в България Дун Сяодзюн на онлайн тържество по случай националния празник на КНР. Във в-к „Китай днес“, бр. 40, 2–8 октомври 2020 г., с. 1–2. [Rech na poslanika na Kitay v Bulgariya Dong Xiaojun na onlayn tarzhestvo po sluchay natsionalniya praznik na KNR. Vav v-k “Kitay dnes”, br. 40, 2–8 oktombri 2020 g., s. 1–2.]

Международна конференция „Черноморското измерение на „Един пояс, един път“. В сп. „Дипломация“, бр. 20, януари 2018, с. 74–173 и 242–321. ISSN 1313-6437. [Mezhdunarodna konferentsiya “Chernomorskoto izmerenie na “Edin poyas, edin pat”. V sp. “Diplomatsiya”, br. 20, yanuari 2018, s. 74–173 i 242–321. ISSN 1313-6437.]

The 16+1 Sofia Think Tanks Conference “Advancing 16+1 Cooperation Platform – the Way Ahead”. Diplomatic Institute, Sofia, 2018. 275 с. ISBN 978-619-7200-14-0.

Електронни източници:

European Commission. EU-China: A Strategic Outlook. 12 March, 2019, <<https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>>

Joint Communication to the European Parliament and the Council – Elements for a new EU strategy on China, JOIN(2016) 30, 22.06.2016. <https://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/joint_communication_to_the_european_parliament_and_the_council_-_elements_for_a_new_eu_strategy_on_china.pdf>

Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment bank on Connecting Europe and Asia – Building blocks for an EU Strategy. JOIN(2018) 31, 19.09.2018. <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/50699/connecting-europe-asia-eu-strategy_en>